

Narrativ identitet över generationsgränser

Föräldrars berättande som socialiserande process

Narrative identity across generations. Parental storytelling as a socializing process

This study explores narrative identity through a qualitative analysis of joint interviews with parents and their children in a rural part of Sweden. The aim is to examine how parents construct narratives about themselves and how this narrativity is expressed in interaction with their children. Eleven lower secondary school children, together with one or two of their parents, were asked to discuss occupational choice and geographical mobility amongst themselves. The results illustrate that while parents tend to emphasize individual self-determination and the importance of not interfering with how their children shape their life course, their own storytelling functions as a vehicle for communicating values, social expectations, and moralizing themes. Utilizing an interactionist approach to Paul Ricoeur's theory of narrative identity – particularly the notion of emplotment – the study examines how plots, characters, and other narrative elements of identity, are negotiated, modified, and co-produced in social interaction. The intergenerational negotiation of stories emerges as a process that not only explains the past but also might shape young subjects' self-understanding and orientation toward the future.

Keywords: Narrative identity, emplotment, parent-child interaction, occupational trajectory, geographical orientation

Ett av det moderna samhällets signum är idén om individens utbrytning ur kollektivet, där livsbanan och identiteten i mindre utsträckning formas av traditionen och i allt högre grad blir föremål för individuellt formgivande. Som Bo Isenberg (2021) parafraserar Simmel handlar det om hur människan som kollektivt element transformeras till en distinkt individ med potentiellt stor frihet och oberoende. Ett av sociologins centrala projekt har varit att försöka begripliggöra hur det trots ökade formella möjligheter till utbildning, yrkesval och geografisk mobilitet fortsätter att vara så att livsbanan i påtaglig utsträckning går att koppla till den sociala bakgrunden. Bilden av den moderna människan som fri rimmar illa med det faktum att livsmönster tenderar att reproducera sig över generationsgränser (se t.ex. Bourdieu & Passeron 2008 [1970]). Trots den omfattande kunskap som finns om familjebakgrundens inverkan på subjektets livsbana, är det av fortsatt sociologiskt intresse att undersöka på vilka sätt denna går att begripliggöra som process. I föreliggande studie närmar jag mig generationsöverföring genom ett narrativt fenomenologiskt perspektiv. Med utgångspunkt i Paul Ricoeurs (1988 [1985]) teori om *narrativ identitet* innebär detta att varje subjekt integrerar sin levda erfarenhet i form av en livsberättelses *intrig* (*plot*), vilken i sin tur ligger till grund för perception och handling (Ezzy 1998). Intrigen är berättelsens förlopp, den organiserande struktur som förbinder enskilda händelser till en större helhet och ger innebörd åt dess beståndsdelar (Johansson 2005).

Syftet med studien är att undersöka hur föräldrar konstruerar berättelser om sig själva och hur denna berättandeprocess tar sig uttryck i interaktionen med deras barn. Utgångspunkten är att det är genom interaktion som individen utvecklar en berättelse om vem hon är, liksom en föreställning om vilken intrig hennes handlingar utgör en del av. Följande frågor vägleder studien:

- På vilket sätt kan studiet av berättande bidra till förståelse av hur meningsskapande, värderingar och normer kring livsbanan förmedlas mellan generationer?
- Hur konstrueras narrativ identitet i sociala förhandlingar mellan förälder och barn?

Syftet med studiens fokus på berättandets form och funktion är att bidra till att utforska och utveckla användandet av narrativ teori och metod genom att tydliggöra hur narrativ identitet inte enbart konstrueras individuellt, utan också formas och förhandlas i generationsövergripande interaktioner. Detta illustreras genom ett empiriskt material där föräldrar och barn i landsbygdskontext samtalar om yrkesval och geografisk rörlighet. Den metodologiska ansatsen att studera berättandet som mellanmännisklig aktivitet i social interaktion riktar uppmärksamheten både mot hur berättelser förmedlas och mot hur mottagaren, i det här fallet barnet, som agent aktivt griper in i, omformar, och använder berättelsen. Detta kompletterar den narrativa forskning som analyserar individuella livsberättelser var för sig (t.ex. May 2001; Pasupathi m.fl. 2007). På så sätt blir narrativ analys också ett sätt att studera hur berättelser fungerar som verktyg för identitetsbildning över generationsgränser. Den narrativa vändningen innebär en

ansats som mindre fokuserar på *faktorer* för att i stället undersöka *processer* genom att studera hur individer kontinuerligt skapar mening om sig själva över tid (Rostron 2022). I detta avseende sätter analysen strukturella begrepp inom parentes för att utforska narrativ identitet som en mikrosociologisk process. I det följande utvecklas detta teoretiska perspektiv.

Teoretisk ansats och tidigare forskning

Ett av Ricoeurs många teoretiska bidrag är att han inkorporerade sina djupgående analyser av narrativitet i en teori om subjektets självuppfattning och personliga identitet. Begreppet narrativ identitet kan tillämpas på både individ- och gruppnivå, men används i denna studie främst som en beteckning för konstruerandet av reflexiva livsberättelser, där det ger upphov till en känsla av kontinuitet för det individuella subjektet:

To state the identity of an individual or a community [...] the answer has to be narrative. To answer the question "Who?" as Hannah Arendt has so forcefully put it, is to tell the story of a life [...] Without the recourse to narration, the problem of personal identity would in fact be condemned. (Ricoeur 1988 [1985]: 246)

I detta sammanhang betraktar jag identitet som något *flytande men sedimenterat*, där sedimentering kan förstås metaforiskt som den avlagring som bildas i botten av en flaska som stått stilla länge. Denna bild åskådliggör också risken för berättelsens förstelning i den bemärkelsen att identitet oreflekterat upprätthålls och överförs (Heidegger 2013 [1927]). Ricoeurs styrka ligger i att han förespråkar en levande narrativitet, där berättelser kontinuerligt omtolkas och omförhandlas: flaskan skakas, så att säga. Detta gör hans teori förenlig med ett interaktionistiskt angreppssätt där det sociala samspelet är i fokus för hur narrativ formas.

Inom samhällsvetenskapen utgår narrativ analys ofta från att berättelser inte enbart beskriver utan också bär på normativa betydelser, där omdömen, moraliska värderingar och etiska regler förmedlas (Johansson 2005). Sanningsanspråket i fråga om vad som "egentligen" hände är därmed sekundär i förhållande till berättelsers funktion och sensmoral. Det är *konfigurationen*, syntetiseringen av heterogena händelser och erfarenheter till en meningsbärande helhet (Ricoeur 1991a: 426), som står i förgrunden: "Just as it is possible to compose several plots on the subject of the same incidents [...] so it is always possible to weave different, even opposed, plots about our lives" (Ricoeur 1988 [1985]: 248). Narrativ tjänar som ett sätt att bringa ordning i det kaos som den levda erfarenheten innebär, men de har också syftet att förmedla en *poäng*, vilket gör berättande knutet till motiv (Ibarra & Barulescu 2010). Sociologerna Margaret Somers och Gloria Gibson (1994) ser narrativitet som en ontologisk förutsättning för det sociala livet, då de menar att berättelser vägleder handling. Subjekt konstruerar sig själva genom att placera in sig i en repertoar av berättelser, vilket innefattar hur deras liv ska utspela sig, vad de ska göra och var någonstans de ska göra det. Berättelser

relaterar därmed inte bara till frågor om vem individen är och vad hon har varit med om tidigare, utan även till frågor om vart hon är på väg (Johansson 2005). Theodore Sarbin (1986) har kallat detta för den narrativa principen, där narrativitet fungerar som en organiserande princip som orienterar subjektet i tillvaron. Denna relation mellan narrativ och subjektivitet utgör en utgångspunkt för denna studie.

Inom empirisk forskning om individuella livsberättelser har begreppet "narrativ identitet" främst utvecklats inom psykologin som ett sätt att förstå hur personer formar en känsla av helhet och syfte (McAdams & McLean 2013). Här behandlas narrativitet som en personlighetsdimension, där tillämpningar gått ut på att undersöka relationen mellan narrativitet och utfall som välbefinnande, anpassningsförmåga, individuell utveckling och hälsa (McLean m.fl. 2020). Sociologen Donald Ezzy argumenterade redan 1998 för en syntes av Ricoeurs hermeneutik och George Herbert Meads intersubjektivitet, vilket gör det möjligt att närma sig narrativ identitet genom ett interaktionistiskt angreppssätt. Då identitet som berättelse innefattar att börja se sig själv ur den andres perspektiv argumenterade Ezzy för att det finns likheter mellan Ricoeurs analys av identitet och Meads begrepp om *miget* (Mead, 1976 [1934]). Narrativ identitet blir i detta hänseende något som med fördel kan studeras i mellanmänsklig interaktion. Precis som miget utgör den socialiserade del av subjektet som präglas av normer och förväntningar, kan narrativ identitet hos det individuella subjektet representera de berättelser som internaliserats i den sociala kontext hon kommer från.

Då föräldrar och barn intervjuas tillsammans i denna studie, ges möjlighet att analysera familjeberättelser som sociala förhandlingar snarare än som individuella utsagor. En sådan syntes av narrativ identitet och social interaktion har – såvitt jag kunnat finna – inte tidigare tillämpats i analysen av överföring mellan generationerna. Däremot finns en tydligare tradition inom organisationsforskning där narrativ identitet relaterar till sociala processer (se för översikt Mallett & Wapshott 2011). Organisationer utmanar våra självbilder genom att få oss att anpassa handlingar och ompröva identiteten. Inom sociologin är det kanske just inom organisationsforskning som narrativ teori och personlig identitet möts, och här finns flera aspekter att ta i beaktande med implikationer för studiet av barn och deras föräldrar. I studiet av rolövergångar inom arbetslivet föreslog Ibarra och Barbulescu (2010) en processmodell som fokuserar på hur individer använder narrativa repertoarer för att ompröva och omskapa sin identitet. De använder begreppet *narrativt identitetsarbete* för den insats det innebär att konstruera berättelser som sig själv. Med liknande utgångspunkt undersökte Mallett och Wapshott (2012) hur organisatoriska förändringar ledde till identitetsarbete hos arbetstagarna. Genom att utveckla Ricoeurs perspektiv på narrativ identitet illustrerade författarna processer där arbetstagare upprätthåller och omprövar personliga och sociala identiteter. Narrativ identitet betraktades som en social process vilken inte var begränsad till författarens egna berättelser, utan där individer kunde känna igen sig i andras berättelser och antingen identifiera sig med eller distansera sig från värderingar, normer, ideal och hjältar. På liknande sätt undersökte Rostrom (2022) narrativt identitetsarbete under processen att bli chef med fokus på vad det

innebar att göra rätt (att bli hjälte i sin egen berättelse): "Identity research has done much to reveal processes of becoming. [...] The important question of how individuals determine precisely *what* to become has remain unaddressed" (Rostron 2022: 434). Resultaten visade hur de berättelser utifrån vilka individer positionerar sig påverkas och föreskrivs av diskursiva praktiker som individen omges av och kan utnyttja. Och liksom självbiografiska berättelser legitimerar vem berättaren är (Ibarra & Barulescu 2010) rymmer även berättelser om andra personer narrativa element som bidrar till att konstruera identitet. I en studie om *storytelling* bland bankchefer visade Whittle och Mueller (2011) således hur både frågor som "Vilken typ av person är jag?" och "Vilken typ av person är du?" utgör ett retoriskt arbete, där personer konstrueras och positioneras genom narrativ framställning.

David Boje (1991) illustrerade hur berättelser i en organisation inte bara kan utgöra en nyckelkomponent för människors begripliggörande och meningsskapande, utan också hur de kan användas för att påverka omgivningen, skapa förändringar eller vinna fördelar. Till skillnad från mer traditionell berättelseforskning, som ofta fokuserar på sammanhängande narrativ som överenskomna enheter, berättade från början till slut, visade Boje att berättelserna varierade mellan olika sammanhang och ibland var öppna för att mottagaren skulle fylla i luckor med intrig, kontext och implikationer: "Stories were frequently challenged, reinterpreted, and revised" (s. 106). I denna bemärkelse blir berättelser genuint sociala fenomen, där människor varseblir omgivningen, tänker och fattar moraliska beslut genom dynamiska narrativa strukturer (Ricoeur 1991a). Exempelvis har studier visat hur yngre läkare utvecklar ett etiskt förhållningssätt genom berättelser om moraliska exempel (Paton & Kotzee 2021). Den vägledning som sker genom narrativ är därmed relevant i en rad skilda empiriska sammanhang. Då forskningen om narrativ identitet som social process hittills fokuserat på vissa grupper (till exempel arbetstagare eller chefer) behövs det fler studier inom andra kontexter. I denna studie utgörs det empiriska fallet av hur föräldrar i samtal med sina barn konstruerar självbiografiska historier, där barns identitet kan komma att relatera till vilka narrativ de internaliserar. På detta sätt belyser studien hur narrativitet överförs mellan generationer och hur nya berättelser formas genom de sociala förhandlingar som äger rum mellan förälder och barn.

Data och analys

Informanterna i denna studie är föräldrar och barn som rekryterades i två skolor belägna i ett geografiskt område i södra Sverige med relativt låg befolkningstäthet. För att uppnå variation i det empiriska materialet valdes två skolor med så olika sammansättning som möjligt enligt statistik från Skolverkets analysverktyg SALSA (andel elever som uppnått kunskapskraven, andel nyinvandrade elever samt föräldrars utbildningsnivå). Syftet var inte att jämföra två olika grupper, utan att erhålla ett så heterogent urval som möjligt. Både föräldrar och barn fick ett informationsbrev med uppmaning att anmäla intresse för medverkan. Totalt anmälde sig fjorton åtondeklassare tillsammans med en eller två föräldrar, men tre familjer föll bort, vilket

resulterade i att elva barn med tillhörande föräldrar fullföljde intervjuerna. Urvalet var heterogent och omfattade föräldrar med olika klass- och utbildningsbakgrund, såsom hantverkare, jurist, bespisingbitsräde, enhetschef, truckförare, tandläkare, personlig assistent och sjuksköterska.

Intervjuerna genomfördes med hjälp av en semistrukturerad intervjuguide med fokus på yrkesval och geografisk mobilitet. Intervjutiden varierade mellan 48 och 72 minuter. Samtliga samtal spelades in och transkriberades av författaren. På grund av covid-19-pandemin genomfördes intervjuerna i kommunala lokaler i stället för i hemmet, vilket annars var den ursprungliga planen. Den narrativa analysen fokuserade på hur föräldrarna skildrade sina livsbanor, hur barnens framtida livsvägar begripliggjordes samt hur interaktionen mellan barn och förälder formade och omformade dessa berättelser. Intervjuerna innehöll öppna frågor, exempelvis "Skulle ni vilja diskutera vad det är som avgör var man bosätter sig?" I dessa samtal uppstod vad jag benämner *mikroberättelser*, där en förälder spontant inledde en självbiografisk historia – "Alltså för mig var det ju så att ..." – vilken ofta rörde sig över vitt skilda teman och hade en mer eller mindre tydlig intrig. Dessa mikroberättelser analyserades i linje med forskning om livsberättelser (Denzin 1989). Detta innebar att mikroberättelsen betraktades som en helhet: hur händelserna ordnades i förhållande till varandra, hur personerna och deras relationer framställdes samt vilka värderingar och övergripande budskap som förmedlades (Johansson 2005).

Michael Bamberg och Alexandra Georgakopoulou (2008) har föreslagit att interaktion kan studeras genom analys av *små berättelser*, ett samlingsbegrepp för vardagsberättelser som riskerar att förbises i studier av narrativitet om den analytiska linsen riktas mot de livsberättelser som framkommer i en intervju. Mikroberättelserna i denna studie skiljer sig från naturalistiska observationer av små berättelser, då de uppstod i en intervjusituation och inte i studiet av vardagen. Det finns samtidigt likheter i den bemärkelsen att analysen av mikroberättelserna inte bara fokuserade på hur berättaren tolkar det förgångna och skapar mening ur det, utan lika mycket på vilken *funktion* berättelsen har i den sociala interaktionen. Exempelvis kunde samtalet handla om barnets framtida yrkesval, varpå en förälder berättade om hur han eller hon själv bytt bana flera gånger under vuxenlivet, med budskapet att en inte ska ha för bråttom med att staka ut en framtida riktning. Mikroberättelsen blev därmed till en meningsbärande referenspunkt som både förälder och barn förhöll sig till under samtalets gång. Den analytiska linsen var också inriktad på att fånga upp tillfällen då berättelsernas händelser, budskap och karaktärer blev föremål för diskussion och förhandling.

Studien baserades på frivillighet och informerat samtycke, och alla namn i materialet har pseudonymiserats. En etikansökan skickades till Etikprövningsmyndigheten (Dnr 2020-03565) som i sitt beslut konstaterade att projektet inte omfattades av etikprövningslagen och inte föranledde några invändningar. Eftersom studien inkluderade minderåriga barn har särskild vikt lagts vid kontinuerlig etisk reflexivitet under hela forskningsprocessen. Det har bland annat handlat om att säkerställa ett tryggt samtalsklimat under intervjuerna, att värna diskretion, att beakta eventuella konsekvenser

av samtal mellan barn och förälder samt att förhindra risker för att resultaten kan uppfattas som stigmatiserande på gruppnivå.

Empirin presenteras i två avsnitt. Det första kortare avsnittet benämns ”Den moderna spelplanen: Föräldraskap i ett posttraditionellt samhälle”. Här introduceras föräldrarnas föreställningar om sin egen roll när det gäller barnets framtida yrkesval. Det illustreras hur föräldrarna gav uttryck för en till synes värdeneutral hållning, där barnets fria val betonades, men där normativa föreställningar ofta dolde sig under ytan och aktualiserades i mötet med konkreta alternativ. Avsnittet ger därmed en inblick i det spänningsfält som präglar föräldraskapet i en tid då föräldrar vill att deras barn ska formas efter ideal som liknar deras egna samtidigt som de förväntas främja barnets individualitet. Därefter följer huvudanalysen, ”Hur narrativ identitet konstrueras och förhandlas”. Detta avsnitt fokuserar på hur föräldrarna beskrev sina egna livsresor samt hur både deras och barnens berättelser kunde omförhandlas och modifieras genom social interaktion.

Den moderna spelplanen: Föräldraskap i ett posttraditionellt samhälle

Utifrån undersökningen World Values Survey har Sverige visats vara ett av de länder i världen där människor minst framhäver värderingar knutna till tradition, familj och auktoritet och mest betonar vikten av individens möjlighet att själv välja (Inglehart & Welzel 2005). När föräldrarna i denna studie samtalade med sina barn om framtida yrkesval handlade diskussionerna ofta om barnet som individ snarare än om socialt inbäddade eller generationsövergripande livsbanor. Ett återkommande förhållningssätt var en öppenhet inför att barnet skulle bli ”vad det vill”. Denna öppenhet kunde dock vara förbunden med förbehåll. Under ytan fanns outtalade åsikter om lämplighet, vilka aktualiserades först när normer utmanades i en konkret situation. Det följande exemplet illustrerar hur denna spänning blev synlig:

Patrik (enhetschef): Det vi svarar oftast tror jag, både jag och mamma, att man kan bli vad man vill.

Lotta (undersköterska): Bara man kämpar för det.

Patrik: Men man måste kämpa för det. [...]

Son: Om jag går hela gymnasiet på samhäll, kan jag då börja med fordon i en verkstad?

Patrik: Sen efteråt menar du? När du är klar med gymnasiet?

Son: Ja [...]

Lotta: Fast om jag bara ska, om man tar dig som ett exempel då, som inte byter din egen punktering. [...] Vårdlinjen, då har man ju lite fallenhet för det, den yrkesbanan skulle jag säga. Jag tänker inte att du skulle börja på fordon eller bygg [skrattar] rent spontant. [...] De här som går fordon som vi känner till. De är ju mekarkillar. [...] Jag skulle ju inte säga att du skulle gå kanske någon sådan linje.

Son: Nä.

Patrik: Nä det är inget jag skulle rekommendera.

Exemplet illustrerar hur föräldrar som betonar total öppenhet – *anything goes* – samtidigt upprätthåller ett slags implicita gränser. Yrkesvalet begripliggjordes här inom vad Linda Gottfredson (1981) kallar för ett *inringande*, där vissa alternativ elimineras från det föreställningsbara spannet, vilket ger upphov till ett avgränsat område av acceptabla alternativ. Detta område för alternativ begripliggjordes under kategorin ”vad man vill”. När sonen i exemplet ovan bröt mot dessa uttalade normer genom att föreslå något som låg utanför de implicit inringade alternativen punkterades betoningen av individens vilja, och samtalet kom i stället att fokusera på funktionell matchning och vad som skulle passa barnet.

Betoningen av valfrihet och föräldrarnas strävan att inte påverka tog sig också uttryck i en moralisk fråga om det kulturellt önskvärda. Detta blev särskilt tydligt i samtalet med Ismael, där frågan ställdes apropå skillnader mellan olika länder och där det egna förhållningssättet framhölls som det rätta.

Ismael (tekniker, studerande): Jag försöker att inte påverka. Med min åsikt eller mina idéer. Vad hon får. Och det är från Syrien, inte för att vi kom hit. Jag lämnar det till henne. Och hennes syster. Att välja vad de vill. Utan påverkan. Frivilligt.

Dotter: Jag bryr mig inte om vad de jobbar med eller inte. Jag ska jobba med det jag vill.

Ismael: Ja. Det är faktiskt från Syrien. Vårt samhälle i Syrien är ett öppet samhälle. Inte som andra, det finns stängda samhällen som påverkar mycket, att du ska jobba med det här, göra så här, inte göra så här. Men i vårt samhälle är vi öppna. [...]

Dotter: Ett bra jobb för mig är att man gillar jobbet. Man tycker att det är ett bra jobb. Hur mycket andra än säger att det är dåligt.

Ismael: [klappar händerna] Yes.

I interaktionen mellan far och dotter finns värderande element, där det framställs som en styrka att inte fästa avseende vid andras åsikter, där detta indikerar att göra det moraliskt rätta. Det finns därutöver en aspekt av att komma från ett utomeuropeiskt land som det kan finnas stereotypa föreställningar om. Ismael underströk således kontrasten mellan stängda samhällen och det öppna samhälle som han och hans dotter kommer från. Genom att applådera med händerna bekräftade han dottern i hennes vilja att välja det jobb som är rätt för henne oavsett andras åsikter. Hyllandet av autonomi stod dock inte i motsättning till betoningen av omgivningens viktiga roll för varje persons möjlighet att navigera sig fram genom livet. I Ismaels fall skedde det senare genom hänvisning till ett talesätt:

Ismael: Barn är som ett vitt papper. Familjen eller föräldrarna skriver på det. Tankar, rader, förstår ni? På arabiska säger vi så. Om man inte har en bra familj så har man kanske inte bra kompisar.

Dotter: De skriver på pappret.

Ismael: Det tomma pappret. Där kan ingenting läsas. Eller kommer det dåliga

vänner. Och skriver dåliga saker. [...] Samhället påverkar mycket. Och speciellt närsamhället. Och släkt.

Dotter: Ja. Skolan.

I diskussionerna om föräldrars inflytande på barnens livsbanor fanns alltså motsättningar mellan olika föreställningar, där utsagor om individuell frihet varvades med utsagor om vikten av positiv socialisation. Hur påverkan över generationsgränserna uppfattades i föräldrarnas föreställningsvärld kan lite grovt delas upp i dels den socialisation där barnet successivt formas genom att "det vita pappret" fylls med innehåll, dels den socialisation där påverkan består i att barnet konfronteras med åsikter gällande sina framtidsval. Den förra uppfattades inte som ett intrång på individens frihet, medan den senare i högre grad uppfattades som en negativ form av styrning. Det framkom en motsättning mellan å ena sidan vikten av att påverka individen i rätt riktning och å andra sidan individens frihet att forma sig själv. Som vi ska se i nästa avsnitt blir narrativitet ett viktigt redskap för att hantera denna dikotomi. Genom berättande kan föräldrar delta i formandet av barnets tankekartor och meningssystem utan att för den skull göra avkall på det posttraditionella idealet om individuell självbestämmanderätt och ansvar för den egna livsbanan.

Hur narrativ identitet konstrueras och förhandlas

Den fortsatta analysen fokuserar på hur föräldrarna hanterade detta att förmedla omvärlden, normer och moraliska rättesnören med tanke på det individualitetsideal som diskuterades ovan. Trots att samtliga föräldrar i varierande grad uttryckte att alltför aktivt inflytande över barnets livsbana inte var något önskvärt, drog de sig inte för att förmedla information med potential att forma barnets föreställningar om tänkbara och önskvärda framtidsbanor. Denna överföring av existentiella riktlinjer antog huvudsakligen narrativ form på så vis att den egna livsberättelsen fungerade som medium för värdeförmedling. Då berättelser innehåller en sensmoral, utgjorde föräldrarnas narrativ om livsbanan ett sätt att tillhandahålla värderingar och förmedla sedelärande budskap när barnets egen livsbana visualiserades liksom när tidsliga och rumsliga livsstrategier allmänt begripliggjordes.

Analysen kommer att illustrera fyra centrala dimensioner:

1. Intrigkonstruktion, där föräldrarna förmedlade sina egna erfarenheter som berättelser med tydliga lärdomar och moraliska implikationer, vilket gav livet en form av mening. Denna konfiguration av den egna livsberättelsen – med potential att ge vägledning – presenteras nedan som "intrigens sensmoral".
2. Tillskrivning av narrativt syfte åt andra, där föräldern i sin egen berättelse införlivade barnet som en karaktär med en roll att spela: ett öde att förverkliga eller ett misstag att undvika. Denna dimension handlar om att göra sig delaktigt i "att skriva någon annans narrativa identitet".
3. Förhandling av berättelser, där händelseförloppet eller karaktärerna blev före-

- mål för diskussion. Jag har valt att kalla detta för ”den narrativa interaktionen”.
4. Ovisshet och tidslighet: hur slumpen, förändring över tid och det oförutsägbara beaktades och hanterades. Detta presenteras som ”subjunktivitet i livsbanan”.

Intrigens sensmoral

I föräldrarnas mikroberättelser rörde det sig inte enbart om en kronologisk redogörelse för händelser. I stället formulerades berättelserna som svar på *varför* vissa val hade gjorts. Ett exempel på detta är Lotta, som beskrev sitt arbete som undersköterska som ett självklart val, präglad av *kontinuitet* under livsloppet:

Lotta: När jag var 15 så visste jag ju att jag ville gå vårdutbildningen. Min mamma var då enhetschef på ett särskilt boende och där hängde jag från att jag var 10 år och uppåt kanske. På somrarna och lov var jag där och pratade med tanterna och matade katterna och delade ut laktulos på små brickor till pensionärerna som bodde där. Så det var ganska, tänker jag, det hade jag ju med mig hemifrån liksom. [...] Hjälpa till.

Genom berättelsen framställdes yrkesvalet som något helt naturligt. I efterhand menade Lotta att hon visste redan tidigt i livet vad hon skulle bli, att det framstod nästan som ett kall. Denna konfiguration upprätthöll ett slags existentiell innebörd åt Lottas yrkesverksamhet, liksom den legitimerade att hon också skulle fortsätta att vara just där. En sådan sensmoral kan ställas mot Malins berättelse, även hon med ett yrkesliv inom människonära arbete. Malin började ganska tidigt i samtalet betona vikten av att må bra av sitt arbete. Det visade sig att hon endast en månad före intervjutillfället hade bytt yrkesbana, vilket framställdes som en helomvändning i livet:

Malin: Jag kommer ihåg när jag gick på högstadiet och gjorde ett sånt här test, att man fick kolla vad man skulle jobba med. [...] Resultatet på det testet var att jag inte skulle jobba med människor. Men jag har ju jobbat nu i hela mitt yrkesverksamma liv med människor [...] funktionshinder [...] ensamkommande [...] psykisk ohälsa. [...] Nu ska jag jobba med ekonomi i stället. Siffror. I stället för människor [skrattar]. Att jag hamnade med människor var ju en slump. Först var det inom skola, bara för att pröva någonting efter gymnasiet. Sen sökte jag till fritidsledarlinjen. Jag kanske inte ville det egentligen men jag var tvungen att göra något. [...] Och sen har det bara fortsatt. Jag har tagit den lätta vägen [skrattar]. [...] Jag har aldrig flyttat härifrån. Och faktiskt så var jag på väg att läsa. Eller, jag sökte utbildningar, men mitt umgänge höll mig kvar [skrattar]. Jag vågade inte ta steget. [...] Och sen blev jag mamma inte så långt därefter.

Malins berättelse kretsar kring en person som hamnade fel, där livsvalen kom att bestämmas av slump och tillfälligheter. Det går att ana hur hon hamnat i en sysselsättning som hon inte mått bra av – som enligt vad hon vid annat tillfälle uppgav hade

gjort henne trött och "splittrad i huvudet" – men att hon så småningom bestämt sig för att förändra sin situation. Medan Lottas berättelse betonade kontinuitet över tid, legitimerade Malins berättelse strävan att omstöpa livet då hennes egentliga *karaktär* uppenbarat sig. Detta accentueras genom hänvisningen till skoltestet, som används för att legitimera omorienteringen, liksom genom distinktionen mellan "människor" och "siffror", vilket skapar en *vändpunkt* som delar upp livet i ett före och ett efter (jfr Denzin 1989). Även om Lottas och Malins berättelser ser olika ut, rymmer de båda implicita element som legitimerar vad som i nutid är rätt att göra.

Med sociologen Vanessa Mays terminologi går det att se narrativet ovan som en *uppvaknandeberättelse*, där protagonisten bryter sig loss (May 2001: 103). Kanske speglar sig detta i hur Malin förhöll sig till sin egen sons framtid: "Man ska hitta sin egen drivkraft. [...] Jag kan inte göra jobbet åt honom. Utan man måste hitta sina egna vägar." Genom denna inställning förlikar sig Malin med det förflutna, och här finns en logik om att inte överbetona sitt eget inflytande på sonen.

Även Fridas berättelse – som skildrar hennes väg till att bli fysioterapeut – utgår från tillfälligheter, men den konfigureras narrativt annorlunda.

Frida: Det var nog en ganska krokig resa. [...] Efter något år på lärarprogrammet så började jag bli ganska tveksam till om det var något jag ville göra. Så då hoppade jag av och började jobba [...] inom vård. Eller omsorg. Och sen så hade jag ju träffat barnens pappa [...] han [fick] en idrottsskada och började gå till en sjukgymnast [skrattar]. Och vi var och tränade i den gymlokalen som de använde. Och då såg jag liksom att, jamen det här kunde ju faktiskt göra någonting för att de äldre människorna kunde bli lite piggare. Än att bara ta hand om dem. De kunde faktiskt förbättra någonting [...] så gjorde jag högskoleprovet. [...] Och så blev det sjukgymnast. [...] Det är det bästa valet jag har gjort någon gång.

Den stora skillnaden i narrativt hänseende är att Fridas berättelse har en mer uttalad intrig än Malins, något som blir tydligt i de uttrycksmedel de använde sig av. Malins berättande präglas av uttrycket "Och sen ...", ett staplande av händelser på varandra som huvudpersonen inte har någon tydlig roll i. På detta sätt bildar det mer en krönika över händelser än en berättelse där protagonisten påverkar förloppet: "One thing after the other" snarare än "one thing *because of* another" (Dowling 2011: 5). Hos Frida finns ett formspråk som i större utsträckning kretsar kring "Och *då* ...", där varje händelse leder till nästa i en meningsfull kedja och där protagonisten handlar avsiktligt, det vill säga med intentionalitet, sett till intrigen. Tveksamheten kring utbildningen gav en känsla av att vilja agera, varför Frida avbröt studierna och började att arbeta. När hennes nyfunne kärlek fick en idrottsskada och hon följde med honom till sjukgymnasten kom den avgörande vändpunkten: insikten om möjligheten *att göra någonting* – berättelsens värderande element – vilket ledde henne till att göra ett nytt val och hänge sig åt denna uppgift. Vid denna punkt uppstår ett moment av *anagnorisis*, ett ögonblick då berättelsens riktning framstår som oundviklig: "This outcome [...] was inevitable all along" (Dowling 2011: 9). Medan Malin hade svårt att se en mening i

att hon arbetade flera år inom vård och omsorg, finns det i Fridas berättelse, såväl i formen som i innehållet, element som speglar en känsla av sammanhang.

Ytterligare ett exempel på hur föräldrarna legitimerade sina livsbanor genom moraliskt konfigurerade berättelser är Dawoud, som formulerade en stark sensmoral om personlig ansträngning och anpassning. Efter att ha arbetat som hantverkare i sitt tidigare hemland beskrev han sin väg till fabriksarbete i Sverige:

Dawoud: Jag tror inte det finns ett yrke som passar en person. [...] Du kan byta. Inga problem. När jag kom till Sverige kunde jag inte prata engelska eller svenska. [...] Så jag började läsa svenska hemma. Klockan 5 på morgonen innan jag åkte till jobbet. Varje dag. [...] Jag vet flera familjer, de kommer från Syrien eller Somalia. [...] De sitter bara hemma. Och besöker bara varandra. Skrattar hela tiden. Man måste bli lite seriös. [...] Du kan hitta jobb. Men de vill inte. De vill inte. De pratar om att det inte finns jobb i Sverige. Det finns mycket i Sverige! [...] När du kommer till Sverige ska [du] göra likadant som de som bor i Sverige. Äta som de. Dricka som de. Prata som de. Du ska absolut bli som de.

Dawouds berättelse är vad Johansson (2005) kallar en "överlevarens berättelse": ett framgångsnarrativ där aktörskap framhålls och strukturella hinder tonas ned. Orättvisor blir något för individen att övervinna. Det är också ett narrativ som innehåller en påtaglig betoning av anpassning: föreställningar om att assimileras in i det nya kollektivet på bekostnad av personens egen historia, samtidigt som det finns en stark tilltro till individens förmåga att lyckas med just detta. Det förekommer ett moraliserande mot andra migranter som inte lyckats integrera sig i det nya landet. Snarare än att beskriva arbetslöshet och bristande integration som en kollektiv problematik handlar det i Dawouds berättelse om en individuell moralisk fråga. Genom den upprepade betoningen av att "de vill inte" anammats en *viljeideologisk mentalitet* (Flisbäck 2014) som implicerar att de har resurserna att liksom han lyckas, att det bara handlar om bristande vilja från deras sida. Kanske var det ingen slump att sonen formulerade ett liknande etos: "Om du vill få ett bra jobb går det inte bara att sitta och tjäna pengar. Det går inte. Du måste jobba hela tiden. Och få bra betyg för att få ditt drömjobb." Individens kulturella anpassning och strävan att bli en integrerad del av samhället blev i detta fall ett moraliskt imperativ.

Sammanfattningsvis har detta avsnitt illustrerat hur föräldrar i interaktion med barnet och intervjuaren formulerade självbiografiska mikroberättelser, konfigurerade livsval och händelser genom normativa och moraliserande narrativ. Genom att ge handlingarna sensmoral etablerade de föreställningar om vad som är legitimt och eftersträvanvärt. I nästa avsnitt illustreras hur barnet lyftes in i dessa berättelser och således gavs förslag på identiteter att förhålla sig till.

Att skriva någon annans narrativa identitet

Liksom alla typer av berättelser innebär narrativ identitet någon form av konfigura-

tion, vilket förutsätter ett slags författarskap. En ambition med denna studie är att synliggöra de sociala processer som konstruktionen av berättelser är förenad med. Det föregående avsnittet illustrerade hur föräldrars berättelser rymde mer eller mindre tydliga värderande element som kunde tjäna som recept för handlingsval och identitetsbildning. Ibland kunde dessa vara subtila, men i andra fall blev barnet direkt indraget i föräldrarnas berättelse och tilldelat en roll i ett större drama:

Britt-Marie (undersköterska): Det vill ju till att man väljer ett bra yrke. Jag har jobbat med samma jobb, eller *på* samma jobb, sedan 1985. [...] Mamma jobbade inom vården [...] man bröt sig inte ut så mycket utan man jobbade med det sin mamma, man tog det jobbet som fanns. [...] [Barnet] har förutsättningarna för att kunna läsa någonting mer. Och göra mer. Och det finns ju liksom möjligheter till det nu. [...] Jag sökte sjuksköterskeskolan, och sen fick jag kalla fötter [skrattar]. [...] Jag har väl alltid varit en hemmaråtta på något sätt [...] aldrig varit så där jätteäventyrlig. [...] Det har alltid fascinerat mig med dig, det att du aldrig har varit rädd att göra någonting själv. Så där som en annan var [...] du är ju väldigt strukturerad och verkligen kan brinna för saker och ting.

Detta narrativ handlar om en person som inte ”bröt sig ut” utan ”tog det jobbet som fanns”, det vill säga moderns yrke. De värderande elementen kretsar kring vikten av att staka ut den livsbana som individen är ämnad för. Trots beskrivningarna av att fastna och att inte våga, underströk Britt-Marie att hon alltid trivts med sitt arbete. Till skillnad från Malins berättelse, som handlade om att vinna upprättelse för ett förflutet som gått fel, rör det sig här om att dottern har vissa egenskaper som hon blivit välsignad med. Snarare än en uppvaknandeberättelse handlar det om vad jag vill kalla en *uppmanningsberättelse*: ett narrativ som tillhandahåller föreställningar om vem dottern är och vad hon, till skillnad från modern, har möjlighet att göra. När Britt-Marie framställer sig själv som en hemmaråtta i kontrast till dottern, som är orädd, kompetent och passionerad, blir det tydligt hur narrativ identitet relaterar till intersubjektivitet, där självbiografiska berättelser innefattar att få syn på sig själv genom *varandras* narrativitet (Ezzy 1998). Om berättande är en normativ aktivitet med sociala konsekvenser (Czarniawska 2004; Paton & Kotzee 2019) – ”stories guide action” (Somers & Gibson 1994: 38) – är detta centralt för att förstå narrativ identitet som en socialt förankrad process. Att i sin egen berättelse beskriva hur ens barn är blir då inte ett neutralt återgivande, utan en social handling. Narrativ identitet handlar således inte bara om *description*, att beskriva, utan också om *prescription*, att föreskriva (Rasmussen 1995). Föräldern säger inte uttryckligen vad barnet ska göra, men genom berättelsen förmedlas föreställningar med potentiella konsekvenser för barnets självbild och handlingsberedskap. Som David Rasmussen uttrycker saken: ”A narrative can [...] bridge the gap between [...] the capacity to act and [...] the *obligation* to act (s. 166–167).

Den potentiella orienteringen mot ett framtida yrkesliv kan vara svår att särskilja från de framtida platsliv som figurerar i barns föreställningsvärldar (Hornborg 2023). *Vad* subjektet gör är alltid sammanflätat med *var någonstans* det är (Prince 2014). Det

är i ljust av detta som Britt-Marie i sin berättelse om yrkesbanan också berör rumsliga aspekter och beskriver sig själv som en "hemmaråtta". På liknande sätt som föräldrarnas berättelser om yrkesval var narrativt konfigurerade, hade även berättelserna om platsval en viss intrig som gav mening åt händelseförloppet. Pappan Tomas bodde i sitt eget föräldrahem på landet och beskrev detta på följande sätt:

Tomas (maskinoperatör): När vi bodde i Stockholm och väntade barn så gick min pappa bort. Så då stod mamma med det där jättestora huset själv. Och frågade om vi ville komma hem. Jag tvekade inte. Jag vet nu i efterhand inte vad din [barnets] mamma egentligen kände. Med tanke på att hon har flyttat upp igen då när vi separerade. [...] Hon är ju född och uppvuxen i Stockholm. Med hela den pulsen. Så jag tror aldrig hon trivdes. [...] I och med att du har mamma i Stockholm, så har du ju ditt ganska förspänt. [...] I Stockholm finns ju alla utbildningar i stort sett. Problemet är att det finns ingenstans att bo i Stockholm och du då som har kusiner och mamma och mammas bror och syster och alltihopa däruppe, du har ju boendet redan klart. [...] Det är lite lyx.

I denna berättelse förmedlas underliggande föreställningar om platstillhörighet, geografisk mobilitet och utbildning. Trots att Tomas och barnens mamma bodde i Stockholm när de väntade barn, omtalas flytten till landet som att "komma hem". Berättelsen rymmer också en inneboende logik om att en person trivs där han eller hon är "född och uppvuxen". I likhet med Britt-Maries narrativ ovan är även detta en berättelse där barnet tilldelas en roll i ett större drama. Här är den implicita uppmaningen att ta vara på det som är "förspänt", i den bemärkelsen att det går att utbilda sig i Stockholm. Sammantaget förser berättelsen barnet med en rad *narrativa ingredienser* att använda i det egna receptet för framtida platsval och geografisk mobilitet. Vem barnet är, var hon kommer ifrån liksom vart hon är på väg, den narrativa identiteten, utgör således en berättelse där också andra tar del i skrivprocessen.

Sammanfattningsvis har detta avsnitt analyserat hur föräldrars berättelser inte bara fungerar som självbiografiska redogörelser, utan även som en social process där barnet förses med föreställningar om vem hon själv är och kan bli. Detta visar hur narrativ identitet är ett interpersonellt fenomen där berättelser inte är isolerade från varandra: de är subjektsoverskridande. Genom att tillskriva barnet en roll i det egna livsnarrativet formas förväntningar med potential att bidra till barnets egen identitetskonstruktion. Nästa avsnitt kommer att visa hur barnet svarade på – och deltog i – det narrativa skrivandet av identitet.

Den narrativa interaktionen

Inom organisationsforskning har berättelser föreslagits spela en central roll för beslutsfattande, där de antas underlätta både upprepning av tidigare framgångar och undvikande av dåliga val (Boje 1991). Berättandets framförande är dock en process där värderande element alltid kan omtolkas och ifrågasättas. I detta avsnitt diskuteras

hur berättelser mottogs och bearbetades genom att narrativ införlivades, påbyggdes, redigerades eller utmanades i samspelet mellan barn och förälder. Det följande exemplet illustrerar hur en mammas berättelse fick genklang i dotterns föreställningar om framtiden. Dottern hade tidigare uttryckt att hon siktade på att bo kvar i uppväxtorten som vuxen, alternativt i Stockholm, men efter att modern berättat om hur hon träffade barnets far öppnades nya horisonter med implikationer för visualiseringen av livsbanan.

Marie (sjuusköterska): Vi träffades i [större stad]. [...] Så ingen av oss bodde här då. [...] Hade inte jag träffat pappa som var från [kransort] så är det ju inte säkert att jag hade hamnat här heller.

Dotter: Men alltså jag kanske träffar någon som kommer från Skåne och då hamnar jag där. Det vet man ju inte.

Efter att ha hört modern hänvisa till sambandet mellan att hon träffade fadern och flyttade till småstaden inkorporerades denna intrig och dess vändpunkt som möjliga komponenter i visualiseringen av den egna framtiden. Den nya orienteringen rymde således en underliggande rationalitet om att en framtida partner skulle kunna bestämma vilken plats hon hamnade på. På detta sätt fick moderns berättelse funktionen av att vidarebefordra föreställningar om livsbanan med potentiella implikationer för dotterns egna horisonter.

Familjen utgjorde samtidigt en arena för förhandlingar om hur berättelser skulle konfigureras. Ett av barnen orienterade sig mot att bli professionell fotbollsspelare, och hans initiala berättelse betonade kamraternas betydelse för det intresse han utvecklat. Detta perspektiv utmanades av modern, som i stället ville framhålla familjens påverkan:

Son: Jag tänker mycket kompisar alltså. Att man tar mycket från dem. Eller att man hänger på, vad de ska göra och så här.

Lotta: Fast du började ju väldigt tidigt med fotboll. Alltså, du har kusiner som är äldre som alla spelade fotboll. [...]

Son: Ja. [...]

Lotta: Du hade ett intresse. Tidigt. [...] Jag har spelat fotboll, [pappan] har spelat fotboll, min pappa var fotbollsdomare, det var liksom tipslördag på lördagar på TV [...] alltså lite att man har formats.

När sonen förde in idén om kamratpåverkan som en viktig faktor för sin yrkesinriktning, ifrågasatte modern detta med ett narrativ som betonade generationsövergripande socialisation inom familjen. Berättelsen blev därmed inte bara konfigurerad av subjektet själv, utan av närstående. Det var dock inte alltid fråga om envägskommunikation där barnets narrativa identitet ensidigt formades av den föregående generationen. Barnet kunde också positionera sig gentemot de berättelser som föräldrarna försåg dem med. De utövade sitt aktörskap genom att omförhandla, justera och arrangera om element i de redan etablerade narrativen för att skraddarsy en egen identitet. Exemplet nedan

illustrerar hur modern Frida berättade om sig själv och sina syskon i form av distinkta karaktärer, med olika motiv och personligheter. Utifrån dessa utkristalliserade sig en uppsättning alternativ som dottern laborerade med när hon föreställde sig sin egen framtid. På detta sätt framförhandlades nya berättelser genom vad jag vill kalla för en *narrativ interaktion* (kursiveringar är författarens):

Frida: Min storebror har ju alltid vetat att han skulle flytta till Stockholm. Och det gjorde han mycket riktigt. [...] Han kommer aldrig flytta därifrån. [...] Och den tredje blev kvar. [...] Jag tror att min lillebror var väldigt trygghetsberoende. Och behövde mycket stöd. Och min storebror var mer, *lite som du* [skrattar]. Att man liksom letar lite utanför och vill se och uppleva saker. Och tycker det här med pengar och status och hur man ser ut är ganska, vad man har, är liksom viktigt. [...]

Dotter: *Du är typ i mitten* av det.

Frida: Ja, jag är nog lite i mitten. [...]

Dotter: Jag tror att jag först kommer vara väldigt mycket *som han* att jag vill upptäcka mycket och jag vill ha mycket pengar [skrattar] och status och sånt. Men sen tror jag när jag blir äldre att jag kommer [...] tillbaka hit kanske. Eller till något liknande mindre ställe. Tror jag [paus]. Ja. Så *en blandning mellan er två*. Jag tror inte jag kommer vara *som din lillebror*. Att jag alltid kommer stanna här.

Utifrån den tidigare generationens berättelser framförhandlades typologier och alternativ i form av karaktärer: bestående enheter med olika preferenser, böjelser och motiv (Pucci 1992). Den trygghetsberoende, den som vill se och uppleva, den som tycker att pengar och utseende är viktigt. Utifrån sådana idealtyper pågick kategoriserings- och identifikationsprocesser: "lite som du", "jag är nog lite i mitten". Dottern använde de etablerade berättelsernas element som byggmaterial för att konstruera sin identitet med implikationer för framtiden. När dottern föreställde sig sin framtid byggde hon alltså på befintliga karaktärer och intriger som togs i bruk genom samberättande. I dessa förhandlingar skedde ett *narrativt identitetsarbete* med potential att "skaka bort" tidigare sedimenterade dispositioner och förändra upplevelsen av den egna personen (Mallet & Wapshott 2012). Nästa avsnitt, som utgör analysens avslutande del, kommer att undersöka hur narrativiteten hanterade livets ovisshet, motsättningar, ironier och paradoxer.

Subjunktivitet i livsbanan

Den narrativa konfigurationen handlade inte enbart om att skapa sammanhang eller att tillrättalägga berättelsen. En variant av intrigens sensmoral var att det levda livet framstod som något som undandrar sig rationell kontroll och som präglad av tidslighet, förändring och ovisshet. Till skillnad från berättelser om att komma underfund med vem individen är och utifrån denna identitetsbildning söka få klarhet i hur framtiden bör se ut, kunde livsbanan framställas som något som inte låter sig planeras. Här fick

slumpen och det oförutsägbara en mer framträdande roll. Så här beskrev enhetschefen Patrik sin yrkesbana:

Patrik: Man visste ju inte riktigt ”det där vill jag bli” eller ”det ska jag jobba med”. [...] Utifrån vad jag valde till gymnasiet, så hamnade jag någon helt annanstans. [...] Jag skulle jobba inom handel [...] och jag fick ett jobb efter gymnasiet men då kunde jag inte ta det för att jag skulle in i lumpen. Och sen var det för sent. Men sen av en slump hamnade jag liksom som personlig assistent. [...] Jag jobbade på, jag tyckte det var kul. [...] Jag tänkte, om jag läser då kanske jag kan påverka. Men när jag läste så tänkte jag ju inte bli chef. När jag jobbade så var det första jag sade att det sista jag ska bli är att jobba som handläggare. Och det näst sista är att bli chef. Och jag började som handläggare och nu jobbar jag som chef. Jättekonstigt [...] jag hade ju ingen aning om vad jag ville bli då. Men att jag kom på det, det växte in. Ju äldre jag blev [...] man kan känna på. Och fundera under tidens gång.

Patriks berättelse inbjuder till öppenhet mot en livsbana som inte går att förutse i förväg. Detta är ett exempel på vad Bruner (1986) kallar en *subjunktivisering* av verkligheten: ett berättande som framhåller möjlighet, osäkerhet och icke-linjäritet. Antropologen Annemarie Samuels (2018) har poängterat att subjunktivitet inte behöver röra sig om en mångfald av alternativa rutter, utan lika ofta innebär att aktivt främja mentaliteten ”vi får se” i stället för att söka skapa sammanhängande scenarier över det som komma skall. I den subjunktiva konstruktionen av livsberättelser premieras obeslutsamhet, och framtiden figurerar som ogripbar. Människan framställs som förankrad i en temporär verklighet – instängd i det som Ricoeur (1984 [1983]) beskriver som en evighetens nutid – vilken hon genom ständig uppmärksamhet och handling behöver engagera sig i. Det går därför inte att i förväg fatta beslut om handlingsvägar och oförutsägbara betingelser som subjektet kontinuerligt behöver anpassa sin intentionalitet efter. I ett posttraditionellt och accelererande samhälle (Rosa 2010) kan detta förhållningssätt till livsbanan bli accentuerat, inte minst i fråga om arbete som gått från att vara generationsöverskridande till att bli generationsbundet och därefter *intragenerationellt*. Människors yrkesbanor blir med Hartmut Rosas ord *oförfogbara* när karriärvägar blir avhängiga av att individen förhåller sig till ständigt föränderliga yttre omständigheter (Rosa 2020). Planering kan då behöva ge vika för *beredskap* inför framtiden, att vara beredd på att hantera varje ögonblick som uppkommer (Jacobsson 2008). I föräldrarnas berättelser kunde en nästan total frånvaro av planering legitimeras på olika sätt. Maskinoperatören Tomas beskrev sin egen livsbana som att den berodde på *ödet*:

Tomas: I mitt fall lurade min storebror mig till att läsa el. Och det har jag aldrig haft någon nytta av. För jag har inte jobbat en sekund som elektriker [skrattar]. [...] Jag ville absolut jobba med något ute. Jag skulle ALDRIG ställa mig på ett verkstadsgolv. [...] Så det förändras [...] det har varit en krokig väg [...] inte så dåligt när allt kommer omkring. [...] Nä, i mitt fall har det nog bara varit ödet. Varje gång jag har bytt jobb.

I denna form av narrativitet går en människas "historia" från att vara något planerbart och realiserbart till ett öde i form av *fortuna* (Jacobsson 2008). Erkännandet av det oförutsägbara och icke manipulerbara gjorde att föräldrarnas kommunikation med ungdomarna kretsade kring att tona ned planering. På detta sätt framförhandlades en framtidsberedskap byggd på öppenhet för ett spann av oförutsedda händelser.

I skärningspunkten mellan subjunktivitet, socialisation och identitet är det värt att notera hur föreställningar om sociala dispositioner kan riskera att framställa barn och ungdomar alltför statiskt, om det som "skrivs på vita pappret" ses som målat med bläck snarare än blyerts; om det sedimenterade ses som alltför stelnat. Att teoretisera subjunktivitet som narrativ identitet innebär att erkänna både sedimentering och innovation i subjektets självuppfattning och handlingsberedskap (Ricoeur 1991a: 437). Särskilt barn och ungdomar är ofta mottagliga för nya berättelser, och i stället för att tro dem om att sitta på en färdig text är det av vikt att förstå det narrativa självet som en pågående konstruktion i dialog med andra. Som Somers & Gibson formulerar saken: "Ontological narrativity, like the self, is neither a priori nor fixed. Ontological narratives make identity and the self something that one *becomes* [...] ontological narratives can only exist interpersonally in the course of social and structural interactions over time" (1994: 618). Ontologisk narrativitet, hur sociala aktörer begripliggör och gestaltar sina liv, är med andra ord en process som alltid är situerad i tid och i relationer. Det är genom denna narrativa och sociala tidslighet som identitet formas, omskapas och eventuellt stelnar.

Avslutande diskussion

Med tanke på att vi lever i ett samhälle där normer kring individualitet och människors möjligheter att välja sin egen livsbana utifrån personliga intressen utgör det hegemoniska idealet, är det knappast förvånande att föräldrarna i denna studie betonade vikten av att barn ska kunna bli "vad som helst". Föräldrarnas inställning att inte påverka barnens framtidsplaner framstod dock som en tunn fernissa över en mer subtil generationsövergripande interaktion, där normer och värderingar tydligt förmedlades. Syftet med studien var att undersöka hur föräldrar konstruerar berättelser om sig själva och hur detta tar sig uttryck i interaktionen med deras barn. Resultaten illustrerar hur berättelser och deras konfiguration utgör ett analytiskt redskap för att förstå hur meningssammanhang formas och förmedlas mellan generationer. Utgångspunkten för en sådan analys är att människan är en narrativ varelse och att även hennes socialisation i hög grad är en narrativ process. I materialet blir det tydligt att berättande ger insyn i den normering som sker i interaktionen mellan förälder och barn: inte som ren överföring, utan som en gemensam berättelseproduktion. Berättande fungerar här som en social valuta med hjälp av vilken individer och grupper utbyter erfarenheter och lär av varandra (Brown m.fl. 2009). Resultaten visar att föräldrarnas narrativ rymde vitt skilda intriger och värderingar som kunde uppmuntra till såväl kontinuitet som flexibilitet, till aktiva val såväl som subjunktivitet. Berättelser om individualitet och vikten av att gå sin egen väg kunde

paradoxalt nog samexistera med *uppmaningsberättelser*, där barnet socialiserades in en narrativ förförståelse av världen och sin plats i den.

Berättelser rymmer karaktärer, moraliska budskap och tematiska strukturer som subjektet kan identifiera sig med eller distansera sig från, och dessa relaterar till både identitet och handlingsalternativ (Ricoeur 1988 [1985]: 248). Denna studie har lyft fram att narrativ identitet inte enbart konstrueras av subjektet utifrån egna livserfarenheter, utan också formas och förhandlas genom andras berättelser. Detta ger möjlighet att undersöka både hur aktörskap utövas sett till generationsövergripande dispositioner och hur barns framtidsberedskap kan härledas till familjens narrativa repertoar. Ett interaktionistiskt narrativt perspektiv bidrar således till att begripliggöra relationen mellan *struktur* och *aktör*, där element från tidigare berättelser aktivt används för att skapa nya berättelser, livsprojekt och identiteter. Eftersom narrativ identitet både konstrueras i interaktion *och* bär spår av historiska strukturer, knyts narrativitet såväl till berättelsers strukturella ursprung som till subjektets reflexivitet, improvisation och omformulering. Genom att närma sig det generationsövergripande forandet av subjektet som socialt förhandlade berättelser snarare än som dolda överföringar av intressen, smak eller värderingar, möjliggörs en fenomenologiskt grundad förståelse av dessa processer.

På 1990-talet problematiserade Somers och Gibson (1994) hur sociologer ofta behandlat narrativitet endast som ett formspråk: som en *representation* av verkligheten. Författarnas kritik handlade om att samhällsvetare ställt narrativitet som symbolisk kontrast till vetenskaplig förklaring: narrativ blev den epistemologiska "Andra" i förhållande till kausalitet. Det är självklart att individens livsbana i hög grad påverkas av materiella villkor och sociala barriärer. En narrativ interaktionistisk teori gör därmed inte anspråk på att vara en totalförklarande modell som säger allt om subjektets handlingsberedskap eller livsbana, utan erbjuder en av flera möjliga ingångar för att begripliggöra hur exempelvis normativa och ideologiska betingelser formuleras, förmedlas och omförhandlas över generationsgränser. Strukturella modeller som upprättar kausala samband mellan människors livsbanor och sociala positioner kan illustrera hur sociala föreställningar och praktiker reproduceras, men de fångar inte i samma utsträckning de semantiska förhandlingar av intrig som kan orientera subjektet att göra avstickare från det förväntade. En modell baserad på *ontologisk narrativitet* (Somers & Gibson 1994) öppnar för att förstå subjektets *genes* som något som sker i berättelseform och utgör i denna bemärkelse ett teoretiskt verktyg för att fånga upp den dynamiska interaktion som sker mellan socialiserad och socialiserande. Narrativ forskning visar även hur publikerna ofta fungerar som medskapare av berättelser genom att driva på vissa budskap och pressa berättaren att tona ned ståndpunkter eller hitta medelvägar (Boje 1991; Ibarra & Barulescu 2010). Intervjuerna i denna studie visar på just en sådan dynamik mellan förälder och barn, vilket är ett område av narrativ identitet som i betydligt mindre utsträckning tidigare undersökts.

Sammantaget bidrar studiens tillämpning av interaktionistisk narrativ teori med perspektiv på (1) hur *generationsövergripande dispositioner* förmedlas i form av berättelser, (2) hur *identiteten* hos det enskilda subjektet är en ständigt pågående process

i dialog med andras berättelser samt (3) hur förhållandet mellan *struktur och aktör* går att begripliggöra som sammanflätade i berättandets praktik, där subjektet både formas av och formar berättelser som orienterar henne i världen. Berättelser är därmed avgörande för hur mening skapas, relationer upprätthålls och identiteter produceras och reproduceras. Ricoeur (1991b) uttryckte också att ett samhälle utan narrativ är ett ställe där människor inte kan utbyta erfarenheter på ett meningsfullt sätt. Redan på 1930-talet problematiserade Walter Benjamin (1969 [1936]) hur berättelsens funktion som förmedlare av mänskliga erfarenheter försvagats till förmån för informationsflöden. Skillnaden mellan ett överflöd av fragmentarisk information och meningsfullt berättande blir därmed central för att förstå samtidens livsvillkor. Information kan vara snuttifierad, det vill säga uppdelad i så små delar att den inte ger en känsla av sammanhang. Det är genom berättelsens konfiguration – intrigen – som subjektets uppmärksamhet orienteras i någon riktning. Intrigen har en sensmoral, som gör narrativitet till en plats för – och en förmedlare av – sociala normer och riktlinjer. Berättelser är därmed inte bara uttryck för mening, utan också verktyg för att forma den. Att förstå berättelsens centrala roll är att erkänna hur narrativ konfiguration *föregår* andra former av information i fråga om identitet och social handling (Somers & Gibson 1994).

Ibarra och Barulescu (2010) har beskrivit vuxensocialisation som en fråga om att lära sig sanktionerade berättelser för att kunna skapa mening av sina livshändelser och legitimera sin sociala position. I liknande anda har denna studie illustrerat hur narrativ identitet kan utgöra ett fruktbart sätt att närma sig generationsövergripande socialisation mellan föräldrar och barn. Vidare forskning kan med fördel tillämpa interaktionistisk narrativ teori för att belysa hur berättelser både reproducerar och modifierar identitetsbildning över generationsgränser samt utveckla metoder för att fånga upp denna process i naturliga vardagspraktiker.

Tack till personer och institutioner som bidragit

Tack till Kerstin Jacobsson, Emma Sorbring och Ylva Ulfsdotter Eriksson för handledning i olika skeden av studiens tillkomst. Tack till institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet samt Campus Västervik – ett lokalt campus som ägs och drivs av Västerviks kommun – som båda har finansierat och möjliggjort denna forskning.

Referenser

- Bamberg, M. & A. Georgakopoulou (2008) "Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis", *Text & Talk* 28(3): 377–396. <https://doi.org/10.1515/text.2008.018>
- Benjamin, W. (1969 [1936]) "The Storyteller. Reflections on the Works of Nikolai Leskov", 83–109 i Benjamin, *Illuminations*. New York: Random House.
- Boje, D. (1991) "The Storytelling Organization. A Study of Story Performance in an Office-Supply Firm", *Administrative Science Quarterly* 36: 106–126. <https://doi.org/10.2307/2393432>
- Bourdieu, P. & J.-C. Passeron (2008 [1970]) *Reproduktionen. Bidrag till en teori om utbildningssystemet*. Lund: Arkiv.
- Brown, A. D., Y. Gabriel & S. Gherardi (2009) "Storytelling and change. An unfolding story", *Organization* 16(3): 323–333. <https://doi.org/10.1177/1350508409102298>
- Bruner, J. (1986) *Actual minds, possible worlds*. Cambridge: Harvard University Press.
- Czarniawska, B. (2004). *Narratives in social science research*. London: Sage.
- Denzin, N. K. (1989) *Interpretative biography*. Newbury Park: Sage.
- Dowling, W. C. (2011) *Ricoeur on time and narrative. An introduction to Temps et Récit*. Notre Dame: Notre Dame Press.
- Ezzy, D. (1998) "Theorizing Narrative Identity. Symbolic Interactionism and Hermeneutics", *The Sociological Quarterly* 39(2): 239–252. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1998.tb00502.x>
- Flisbäck, M. (2014) *När livet går bort, när livet kommer till. Existenssociologiska betraktelser av konstnärligt arbete, familjebildning och anhörigförlust*. Lund: Studentlitteratur.
- Gottfredson, L. S. (1981) "Circumscription and compromise. A developmental theory of occupational aspirations", *Journal of Counseling Psychology* 28(6): 545–579. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.28.6.545>
- Heidegger, M. (2013 [1927]) *Vara och tid*. Göteborg: Daidalos.
- Hornborg, C. (2023) *Arbete, plats och identitet. Om landsbygdsungdomars orientering mot framtiden*. Licentiatavhandling, Göteborgs universitet.
- Ibarra, H. & R. Barbulescu (2010) "Identity as narrative. Prevalence, effectiveness, and consequences of narrative identity work in macro work role transitions", *Academy of Management Review* 35(1): 135–154. <https://doi.org/10.5465/amr.35.1.zok135>
- Inglehart, R. & C. Welzel (2005) *Modernization, cultural change and democracy. The human development sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Isenberg, B. (2021) "Über soziale Differenzierung. Sociologische und psychologische Untersuchungen (1890)", 157–166 i J. Bohr, G. Hartung, H. Koenig & T.-F. Steinbach (red.) *Simmel-Handbuch*. Berlin: J. B. Metzler.
- Jacobsson, K. (2008) "Vår bästa tid är nu? Om tidsuppfattning och politisk självförståelse", *Sociologisk Forskning* 45(4): 74–95. <https://doi.org/10.37062/sf.45.19255>
- Johansson, A. (2005) *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Mallett, O. & R. Wapshott (2011) "The challenges of identity work. Developing

- Ricoeurian narrative identity in organisations”, *Ephemera: Theory & Politics in Organization* 11(3): 271–288.
- Mallett, O. & R. Wapshott (2012) ”Mediating ambiguity. Narrative identity and knowledge workers”, *Scandinavian Journal of Management* 28: 16–26. <https://doi.org/10.1016/j.scaman.2011.12.001>
- May, V. (2001) *Lone motherhood in Finnish women’s life stories. Creating meaning in a narrative context*. Diss., Åbo akademi.
- McAdams, D. P. & K. C. McLean (2013) ”Narrative identity”, *Current Directions in Psychological Science* 22(3): 233–238. <https://doi.org/10.1177/0963721413475622>
- McLean, K. C., M. Syed, M. Pasupathi, J. M. Adler, W. L. Dunlop, D. Drustup, R. Fivush, M. E. Graci, J. P. Lilgendahl, J. Lodi-Smith m.fl. (2020) ”The empirical structure of narrative identity. The initial big three”, *Journal of Personality and Social Psychology* 119(4): 920–944. <https://doi.org/10.1037/pspp0000247>
- Mead, G. H. (1976 [1934]) *Medvetandet, jaget och samhället. Från socialbehavioristisk ståndpunkt*. Lund: Argos.
- Pasupathi, M., E. Mansour & J. R. Brubaker (2007) ”Developing a life story. Constructing relations between self and experience in autobiographical narratives”, *Human Development* 50: 85–110. <https://doi.org/10.1159/000100939>
- Paton, A. & B. Kotzee (2021) ”The fundamental role of storytelling and practical wisdom in facilitating the ethics education of junior doctors”, *Health* 25(4): 417–433. <https://doi.org/10.1177/1363459319889102>
- Prince, D. (2014) ”What about place? Considering the role of physical environment on youth imagining of future possible selves”, *Journal of Youth Studies* 17(6): 697–716. <https://doi.org/10.1080/13676261.2013.836591>
- Pucci, E. (1992) ”Review of Paul Ricoeur’s Oneself as Another”, *Philosophy and Social Criticism* 18: 185–209. <https://doi.org/10.1177/019145379201800206>
- Rasmussen, D. (1995) ”Rethinking subjectivity. Narrative identity and the self”, *Philosophy & Social Criticism* 21(5/6): 159–172. <https://doi.org/10.1177/0191453795021005-612>
- Ricoeur, P. (1984 [1983]) *Time and narrative*, band 1. Chicago: Chicago University Press.
- Ricoeur, P. (1988 [1985]) *Time and narrative*, band 3. Chicago: Chicago University Press.
- Ricoeur, P. (1991a) ”Life. A story in search of a narrator”, 425–438 i M. J. Valdés (red.) *A Ricoeur reader. Reflection and imagination*. Toronto: University of Toronto Press.
- Ricoeur, P. (1991b) ”The creativity of language”, 463–481 i M. J. Valdés (red.), *A Ricoeur reader. Reflection and imagination*. Toronto: University of Toronto Press.
- Rosa, H. (2010) *Alienation and acceleration. Towards a critical theory of late-modern temporality*. Helsingfors: Schildts & Söderströms.
- Rosa, H. (2020) *Det vi inte kan råda över. Om vårt förhållande till världen*. Göteborg: Daidalos.
- Rostron, A. (2022) ”How to be a hero. How managers determines what makes a good manager through narrative identity work”, *Management Learning* 53(3): 417–438. <https://doi.org/10.1177/13505076211007275>

- Samuels, A. (2018) "The path is full of thorns. Narrative, subjunctivity, and HIV in Indonesia", *Ethos: Journal of the Society for Psychological Anthropology* 46(1): 95–114. <https://doi.org/10.1111/etho.12194>
- Sarbin, T. R. (1986) "The narrative as a root metaphor for psychology", 3–21 i T. R. Sarbin (red.) *Narrative psychology. The storied nature of human conduct*. New York: Preager.
- Somers, M. & G. Gibson (1994) "Reclaiming the epistemological 'other'. Narrative and the Social Constitution of Identity", 37–99 i C. Calhoun (red.) *Social theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Whittle, A & F. Mueller (2011) "Bankers in the dock. Moral storytelling in action", *Human Relations* 65(1): 111–139. <https://doi.org/10.1177/0018726711423442>

Författarpresentation

Christoffer Hornborg är samverkansdoktorand i sociologi vid Göteborgs universitet och verksam inom forskningsmiljön vid Campus Västervik. Han har tidigare forskat om bland annat platsidentitet i landsbygdscontext, ungas föreställningar om yrkesval samt ökningen av neuropsykiatriska diagnoser. Han är legitimerad psykolog med bakgrund inom allmän- och rättspsykiatri och har en masterexamen i medicinsk antropologi från Aarhus universitet.

Kontakt: Christoffer.Hornborg@vastervik.se